

Examen VWO 2023

kunst

beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen

tijdvak 1

vrijdag 12 mei

9.00 - 12.00 uur

Vergeet niet je op te zetten!

Klik op 'Start' om te beginnen.

Dit examen bestaat uit drie blokken met in totaal 28 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 65 punten te behalen.
Voor elke vraag staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Blok 1: Natuurlijk of verheven gedrag? Toneel aan het hof van Lodewijk XIV en toneel in de Republiek.

Blok 2: De natuur als onderwerp in de kunst: opvattingen over natuur en landschap in de zeventiende eeuw en in hedendaagse kunst.

Blok 3: Natuur en het eenvoudige leven: moderne dans, musicalfilm, westerns en natuurfilms.

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Blok 1 Natuurlijk of verheven gedrag?

Dit blok gaat over toneel aan het hof van Lodewijk XIV en over toneel in de Republiek in de zeventiende eeuw

1

2

In 1664 liet Lodewijk XIV een groot feest organiseren in de tuinen van Versailles. De feestelijkheden droegen de titel *Les plaisirs de l'île enchantée* (De genoegens van het betoverde eiland). Verspreid over verschillende dagen werden er muziek-, toneel- en dansvoorstellingen opgevoerd.

(3p) Geef drie redenen voor de grootschaligheid van het feest vanuit de positie van Lodewijk XIV.

Op afbeelding 3 zie je het schilderij *Lodewijk XIV, koning van Frankrijk, wordt gekroond door de Victorie tijdens het beleg van Maastricht, de 1e juli 1673*. Het schilderij heeft een enorm formaat en Lodewijk XIV staat centraal (in het midden) op de voorgrond, met achter hem zijn troepen en de stad Maastricht, die ze hadden veroverd.

(3p) Geef nog drie andere aspecten van de VOORSTELLING waarmee het beeld van een machtige vorst wordt benadrukt.

Ook door de vormgeving van het schilderij op afbeelding 3 wordt het beeld van een machtige vorst benadrukt; zo is Lodewijk XIV groot en centraal weergegeven op de voorgrond.

(2p) Geef voor nog twee andere aspecten van de VORMGEVING aan op welke manier ze het beeld van een machtige vorst benadrukken.

De Franse toneelschrijver en acteur Molière (1622-1673) werkte aan het hof van Lodewijk XIV. Hij schreef het toneelstuk *De school der vrouwen* (1662). Op dit stuk kreeg hij commentaar van theoretici en critici die vonden dat het stuk niet voldeed aan de klassieke regels van Aristoteles. Als reactie op deze commentaren schreef Molière het toneelstuk *De Kritiek op de school der vrouwen* (1663).

In tekst 1 staat een deel uit de toneeltekst van *De Kritiek op de school der vrouwen*. In deze tekst zegt Molière, bij monde van de personages, dat de regels voor de komedie soms niet deugen.

(2p) Geef twee argumenten waarom deze regels niet deugen volgens Molières personages. Baseer je antwoord op tekst 1 en formuleer de kritiek in je eigen woorden.

In filmfragment 1 zie je een scène uit de film *Le Bourgeois Gentilhomme*, gebaseerd op het gelijknamige toneelstuk uit 1670 van Molière. Meneer Jourdain, de hoofdfiguur, is een welgestelde burger die ervan droomt tot de adelstand te behoren. Daarvoor neemt hij lessen bij verschillende meesters.

In deze scène is te zien dat Jourdain's meesters op het gebied van dans, muziek en wapenkunde, ruzie krijgen. Als de filosofiedocent komt aanlopen, vraagt Jourdain hem of hij de meesters wil kalmeren.

Aristoteles onderscheidde verschillende elementen die de werking van karakters in de tragedie ten goede komen. In de zeventiende eeuw waren theoretici ervan overtuigd dat deze elementen ook toegepast moeten worden op karakters in de komedie en zij maakten hier regels voor. In *Le Bourgeois Gentilhomme* reageert Molière op (een aantal van) deze regels.

(2p) Beschrijf aan de hand van filmfragment 1 op welke manier Molière reageert op onderstaande regels.

- De handelingen van het karakter moeten passend zijn (bij zijn sociale status).
- Het karakter moet consistent zijn, zichzelf gelijk blijven.

Vanaf het begin van de zeventiende eeuw maakte de toneelkunst in de Republiek een grote ontwikkeling door. De immigranten uit de Zuidelijke Nederlanden - rijke handelslieden en intellectuelen - die zich vestigden in steden zoals Leiden en Amsterdam, vormden een impuls voor de ontwikkeling van het toneel.

(3p) Geef drie manieren waarop deze immigranten een impuls gaven aan het toneel.

De toneelschrijver Bredero (1585-1618) portretteerde de verschillen tussen boeren en burgers in zijn *Klucht van de Molenaar* uit 1613. In filmfragment 2 zie je dat Trijn aanklopt bij het huis van de molenaar en vraagt om onderdak voor de nacht.

In deze scène wordt door Bredero het contrast tussen de boerse, eenvoudige molenaar en zijn vrouw enerzijds en de stadse, beschaafde Trijn anderzijds duidelijk gemarkeerd.

(4p) Geef aan op welke manier dit contrast wordt weergegeven.

Doe dit aan de hand van:

- twee kenmerken van de spelvormgeving en
- twee kenmerken van de theatervormgeving.

Betrek telkens zowel het molenaarsechtpaar als Trijn in je antwoord.

In 1626 verscheen voor de Amsterdamse kerkenraad een man die zich moest verantwoorden voor het bezoeken van toneelvoorstellingen en voor overspel. De man verklaarde dat hij door het bekijken van kluchten tot overspel was gebracht.

Gezien de opvattingen van de kerkelijke tuchtheren (tekst 3), was het aanwijzen van de kluchten als oorzaak voor het overspel een handige verklaring van de man.

- (3p) - Leg uit waarom dit een handige verklaring was. Betrek tekst 3 in je antwoord.**
- **Geef vervolgens twee redenen waarom toneel als zondig werd beschouwd vanuit de calvinistische visie.**

De theoretici en toneelschrijvers in Frankrijk en in de Republiek in de zeventiende eeuw die zich oriënteerden op de klassieken wezen het opvoeren van al te natuurlijke, levensechte personages in toneelstukken vaak af. Stukken zoals *Le Bourgeois Gentilhomme* en *Klucht van de Molenaer*, met realistische personages, werden echter wel geschreven en opgevoerd. Ter rechtvaardiging van dergelijke stukken werden vaak twee argumenten aangevoerd, onder meer door toneelschrijvers.

(2p) Geef deze twee argumenten waarmee (in Nederland en Frankrijk) de opvoering van komedies en kluchten werd gerechtvaardigd.

Blok 2 De natuur als onderwerp in de kunst

Dit blok gaat over opvattingen over natuur en landschap in de beeldende kunst uit de zeventiende eeuw en in de hedendaagse kunst.

In de zeventiende eeuw was sprake van een nieuwe ontwikkeling binnen de historieschilderkunst: het landschap kreeg in het werk van sommige Italiaanse en Franse schilders een prominentere positie. Deze werken worden getypeerd als 'ideale landschappen'.

Op afbeelding 1 zie je een historiestuk van de Franse schilder Nicolas Poussin (1594-1665) dat gerekend wordt tot de categorie van het 'ideale landschap'.

Poussin heeft in zijn schilderij het begin van het mythologische verhaal van Orpheus en Eurydice verbeeld. Orpheus speelt vredig op zijn lier, de voorbereidingen voor zijn bruiloft zijn in volle gang. Een meisje (zijn toekomstige bruid Eurydice, volgens anderen haar bediende) schrikt echter van een adder.

De wijze waarop Poussin het verhaal heeft uitgebeeld, lijkt op de weergave van een scène uit een toneelstuk. Zo wordt de scène op de voorgrond sterk uitgelicht, wat doet denken aan de belichting in het theater.

(2p) Beschrijf nog twee aspecten van het schilderij waardoor het doet denken aan de weergave van een scène uit een toneelstuk.

Anders dan in Frankrijk werden in de Republiek (al vanaf het begin van de zeventiende eeuw) schilderijen gemaakt waarin het landschap een zelfstandig onderwerp was. Deze schilderijen werden in de Republiek veel verkocht. Een verklaring hiervoor is dat landschapschilderijen relatief goedkoop waren.

(3p) Geef nog drie redenen waarom juist de landschapschilderijen populair waren.

Jan van Goyen (1596-1656) was een van de meest productieve landschapschilders in de Republiek. Zijn specifieke werkwijze, waarover je in tekst 1 meer leest, maakte een hoge productie mogelijk.

(2p) Leg aan de hand van twee kenmerken van Van Goyens werkwijze uit hoe deze werkwijze een hoge productie mogelijk maakte.

In de bespreking van de landschapschilderijen uit de Republiek uit de zeventiende eeuw is lange tijd de nadruk gelegd op de grote mate van naturalisme. Sommige onderzoekers zijn echter van mening dat de landschapschilderijen diepere betekenissen bevatten.

Zo meent cultuurhistoricus Simon Schama dat veel landschappen in de zeventiende eeuw een vorm waren van 'geografisch patriottisme' (patriottisme betekent nationale trots). Kunsthistoricus Josua Bruyn meent dat landschappen vaak een religieuze boodschap bevatten.

(2p) Geef een argument voor de visie van Schama én een argument voor de visie van Bruyn. Betrek in beide argumenten een aspect van het schilderij *Gezicht op Dordrecht* (afbeelding 2 en 3).

Aangename, tot de verbeelding sprekende landschappen worden vaak beschreven als 'schilderachtig' en 'pittoresk'. De Amerikaanse schilder Bob Ross (1942-1995) maakte een televisieprogramma getiteld *The Joy of Painting* (Het plezier van schilderen), waarin hij het publiek demonstreerde hoe je een pittoresk landschap kunt schilderen. In filmfragment 1 zie je een fragment uit dit programma en op afbeelding 4 tot en met 7 zie je schilderijen van Ross.

Het werk van Ross wordt vaak gezien als clichématig.

(2p) Geef hiervoor twee redenen.

Over het werk en het programma van Bob Ross wordt gezegd dat het bijdroeg aan de democratisering van kunst.

(3p) Geef hiervoor drie argumenten.

Op afbeelding 8, 9 en 10 zie je werk van de Britse kunstenaar Neil Raitt (1986). Raitt heeft zich in zijn werk laten inspireren door de schilderijen en het televisieprogramma van Bob Ross. Raitt exposeert in galerieën die bekendstaan om hun vooruitstrevende opvatting over kunst.

In een interview gaf Raitt aan dat hij het gebruik van de specifieke esthetiek van Ross in de context van hedendaagse kunst ziet als het spelen met de grens tussen hoge kunst en kitsch. Deze opvatting is kenmerkend voor het postmodernisme.

(3p) Noem nog drie kenmerken van het postmodernisme die zichtbaar zijn in het werk van Raitt en geef voor elk kenmerk aan hoe het op deze installatie van toepassing is.

Ook de Amerikaanse componist John Luther Adams gebruikt het landschap en de natuur als inspiratiebronnen voor zijn werk. In geluidsfragment 1 hoor je een deel van zijn compositie *Become Ocean* (Oceaan worden) uit 2014.

Adams wil met zijn composities 'muzikale landschappen' creëren. In het werk *Become Ocean* is Adams' muzikale landschap geïnspireerd door de zee.

(3p) Geef voor elk van de onderstaande muzikale vormgevingsmiddelen aan hoe Adams ze toepast om het effect van een zee op te roepen.

- toonhoogte
- toonduur
- dynamiek

Adams koppelt zijn werk onder andere aan het 'antropoceen', het tijdperk waarin wij volgens sommigen nu leven en waarin het menselijk handelen een onuitwisbare en onomkeerbare invloed heeft op de aarde. Je leest hierover meer in tekst 2.

Adams was eerder in zijn carrière natuuractivist, maar koos later voor de muziek. Deze keuze motiveert hij achteraf in het pamflet 'Opwarming van de aarde en Kunst' als volgt: "Ik was ervan overtuigd dat muziek, zij het op een andere manier, evenveel verschil kan maken als natuuractivisme."

(1p) Leg uit, aan de hand van *Become Ocean*, op welke manier volgens Adams kunst evenveel verschil zou kunnen maken als natuuractivisme.

Blok 3 Natuur en het eenvoudige leven

Dit blok gaat over moderne dans, musicalfilm, westerns en natuurfilms.

De Amerikaanse Doris Humphrey (1895-1958) was een van de grondleggers van de Amerikaanse moderne dans. Ze was behalve docent, choreograaf en danser ook theoreticus en ontwikkelde een danstechniek gebaseerd op het principe van 'fall and recovery' (vallen en herstellen).

De ideeën van Humphrey, zoals weergegeven in tekst 1, tonen overeenkomsten met modernistische tendensen in de expressionistische dans in Europa (in Duitsland).

(2p) Noem twee van deze overeenkomsten.

De dynamische spanning tussen vallen en herstellen, balans en disbalans keert terug op allerlei niveaus in het repertoire van Doris Humphrey. Hoewel het om een tegenstelling gaat, is er volgens Humphrey altijd sprake van zoeken naar rust, balans en harmonie.

In filmfragment 1 worden bewegingen geoefend en getoond uit de danstechniek van Humphrey. Het principe van 'fall and recovery' is hier zichtbaar.

- (3p) - Geef een voorbeeld van dit principe aan de hand van het filmfragment.**
- **Noem vervolgens nog twee kenmerken van moderne dans in deze oefeningen. Laat aspecten van theatervormgeving buiten beschouwing.**

Doris Humphrey zei in een interview in 1928: "De studenten raakten gemotiveerd door ons enthousiasme over enkele ontdekkingen rondom beweging die van doen hadden met onszelf als Amerikanen - niet als Europeanen [...] - maar als jonge mensen van de twintigste eeuw die leven in de Verenigde Staten."

Deze woorden van Humphrey kunnen worden geplaatst in een bredere ontwikkeling in politiek, kunst en cultuur (bijvoorbeeld in de muziek) in de Verenigde Staten na de Eerste Wereldoorlog.

(1p) Geef aan binnen welke bredere culturele ontwikkeling in de Verenigde Staten na de Eerste Wereldoorlog deze woorden kunnen worden geplaatst.

In 1931 ging Doris Humphreys *Dance of the Chosen* in première (afbeelding 1). In dit stuk speelt de geloofsgemeenschap de Shakers een centrale rol. Meer over de Shakers lees je in tekst 2. Ook in *Appalachian Spring* uit 1944 van Martha Graham staat een geloofsgemeenschap centraal (filmfragment 2). *Appalachian Spring* gaat over een groep pioniers die zich rond 1800 vestigt in de Verenigde Staten: een prediker, zijn geloofsgemeenschap, een oudere (pioniers)vrouw en een jong bruidspaar. Er vindt een lenteviering plaats nadat deze pioniers een boerderij hebben gebouwd.

De keuze voor deze pionierende geloofsgemeenschappen past bij de idealen van de moderne Amerikaanse dansvernieuwers, zoals Humphrey en Graham.

(2p) Geef twee redenen waarom dit onderwerp past bij de idealen van deze Amerikaanse dansvernieuwers.

In de krant *Chicago Tribune* verscheen in 1946 een recensie van *Appalachian Spring*. De recensent schreef: "een dans die zowel ritueel als realistisch is, een dans rijk aan verbeeldingskracht, verfijnd in opzet en overweldigend in emotionele werking."

- (3p) - Geef twee voorbeelden van de dans in filmfragment 2 die de typering 'ritueel' rechtvaardigen. Geef bij beide voorbeelden ook aan waarom het 'ritueel' te noemen is.**
- **Leg vervolgens uit waarom de dans realistisch te noemen is. Laat aspecten van theatervormgeving buiten beschouwing.**

In 1943 ging op Broadway de musical *Oklahoma!* in première. Ook hierin speelt het leven op het platteland een belangrijke rol. In filmfragment 3 zie je een scène uit een latere verfilming van de musical.

Critici hadden van tevoren weinig vertrouwen in de productie van deze musical. Een verhaal dat speelde op het platteland met "cowboys en boerenknechten" zou volgens hen geen kans van slagen hebben. Tegen deze verwachting in werd de voorstelling een groot succes.

(1p) Geef een verklaring voor het succes. Betrek in je antwoord de politiek-economische situatie van de Verenigde Staten omstreeks 1943 én de thematiek van de musical.

De filmversie van *Oklahoma!* uit 1955 sloot aan bij de vormgeving van de Amerikaanse westernfilm. Dit filmgenre was op dat moment wereldwijd populair.

In 1949 maakte regisseur John Ford de western *She wore a yellow ribbon*. In filmfragment 4 zie je een colonne van burgers en soldaten die reist door vijandelijk gebied. Als de colonne de rivier is overgestoken, is ze veilig.

Over dergelijke westerns wordt gezegd dat de natuur een zelfstandig personage vormt. De verschillende gezichten van de natuur, en de daarmee samenhangende rollen (tekst 4), komen in deze scène in beeld.

(2p) Beschrijf aan de hand van de scène(s) in filmfragment 4 de rol van de natuur

- als antagonist en
- als katalysator.

De muziek in filmfragment 5 functioneert als vertolking van het gevoel van opluchting en veiligheid van de colonne bij het moment dat ze de rivier gaan oversteken.

(1p) Beschrijf een manier waarop de muziek dit gevoel weergeeft. Ga uit van het aspect toonhoogte.

In een natuurdocumentaire is de natuur een zelfstandig onderwerp. De natuurdocumentaire is van oorsprong bedoeld om kennis over te brengen. Bij recentere natuurfilms is er een tendens om de kijker ook emotioneel bij de beelden te betrekken. Filmfragment 6 is een deel uit de Nederlandse natuurfilm *De Nieuwe Wildernis* uit 2013.

Gesteld kan worden dat hier de emotie van de kijker door de muziek gestuurd wordt in de richting van angst en onheil. In de beelden en de muziek zijn drie fases te onderscheiden: aankondiging, actie en slot.

(3p) Beschrijf voor de drie genoemde fases hoe het onheil in de muziek vorm krijgt.

De beroemde natuurdocumentairemaker David Attenborough zei over *De Nieuwe Wildernis*: "Het filmmateriaal is overweldigend, glorieuze natuurgeschiedenis van heel dichtbij [...] De eerste keer bekeek ik de film van begin tot eind, zonder behoefte aan muziek of commentaar."

Het is de vraag of het sturen van de emotionele beleving van de kijker, zoals in filmfragment 6, past bij de uitgangspunten van het genre documentairefilm.

(2p) Geef vanuit het idee van de documentairefilm een argument waarom het sturen van de emotionele beleving van de kijker wel passend zou zijn én geef een argument waarom dit niet passend zou zijn.

Dit was de laatste vraag van het examen.

Klik op of als je de vragen nog eens wilt langslopen.

Klik op de knop 'stoppen' als je klaar bent.

Bronvermelding

De in dit examen gebruikte bronnen zijn vermeld in het examen zelf en/of in het correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.

Einde